

Adrianna Brzezińska\*, Barbara Jankowiak\*\*

Emilia Soroko\*\*\*

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

\* adrianna.brzezinska@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0002-4038-8084

\*\* barbara.jankowiak@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0002-7660-2070

\*\*\* soroko@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0003-3527-1698

## Socjoterapia w świetlicy socjoterapeutycznej Badanie świetlic socjoterapeutycznych w Gdańsku, Katowicach i Poznaniu

**Abstrakt:** Socjoterapia jako forma pomocy rozwija się intensywnie. Świetlice socjoterapeutyczne są miejscem specjalnie dedykowanym do prowadzenia zajęć socjoterapeutycznych dla dzieci i młodzieży. Celem prowadzonych analiz jest więc skonfrontowanie definicji socjoterapii z tym jakie informacje na temat tej formy terapii może uzyskać osoba chcąca skorzystać z pomocy w świetlicy socjoterapeutycznej ze stron internetowych, profili w serwisach społecznościowych oraz rozmów telefonicznych z pracownikami/pracowniczkami. Metodą zbierania danych w tym projekcie jest analiza danych zastanych (*desk research*) uzupełniona o informacje z wypowiedzi osób pracujących w badanych placówkach, natomiast metodą analizy danych jest analiza szablonowa (*template analysis*). Analizy dotyczyły 40 świetlic socjoterapeutycznych w Gdańsku, Katowicach i Poznaniu. Informacje o tym jak placówki komunikują o swojej pracy pokrywają się w dużej części z tym, jak definiowana jest socjoterapia w literaturze przedmiotu. Uzyskane dane wskazują jednak, że socjoterapia rozumiana jako forma pracy z małą grupą oparta na procesie grupowym, nie jest jedyną formą pomocy realizowaną w świetlicach (i być może nie najważniejszą) oraz, że pogłębiona praca terapeutyczna nie we wszystkich placówkach może być realizowana ze względu na sposób organizacji pracy.

**Słowa kluczowe:** socjoterapia, pomoc psychologiczno-pedagogiczna, świetlice socjoterapeutyczne, dzieci i młodzież.

## Wprowadzenie

Socjoterapia w praktyce pomocowej rozwija się w Polsce od lat 80. XX wieku (Zając 2019). I choć przez wiele lat dynamicznie działającej praktyce nie towarzyszyła refleksja teoretyczna nad tym sposobem pomagania, od kilkunastu lat istnieje coraz więcej opracowań tej pomocy skierowanej do dzieci i młodzieży (Grudzińska 2015; Szczepanik, Janos 2016; Jankowiak, Soroko 2021; Soroko, Jankowiak 2020). Socjoterapia prowadzona jest zarówno w świetlicach socjoterapeutycznych, ośrodkach wsparcia rodzin, w szkołach, w ośrodkach resocjalizacji a także w psychiatrii (Soroko, Jankowiak 2020). Można przypuszczać, że sposób pracy terapeutycznej w tych różnych obszarach pomocy – od oświaty i pomocy społecznej po resocjalizację i psychiatrię – będzie się różnił, a odkrycie nie tylko specyfiki tych oddziaływań, ale także tego jakie informacje na temat podejmowanych działań w tych instytucjach otrzymuje społeczeństwo, wydaje się kluczowe dla profesjonalizacji praktyki oraz motywacji do skorzystania z pomocy potencjalnych klientów. W socjoterapii brakuje nadal badań empirycznych, choć od lat wyrażana jest potrzeba nie tylko wiarygodnej ewaluacji oddziaływań socjoterapeutycznych, ale także empirycznego rozpoznania tego obszaru praktyki (zob. np. Dragan, Oleksy 2005; Frąszczak 2005), co jest szczególnie ważne w erze praktyki opartej na dowodach (Chorpita i in. 2011; Youngstrom i in. 2017).

Zazwyczaj socjoterapia jest rozumiana jako grupowa forma pomocy w pracy z dziećmi i młodzieżą zagrożoną rozwojem zaburzeń psychicznych i behawioralnych, lub z tymi, które już przejawiają problemy w funkcjonowaniu psychospołecznym (Szczepanik, Janos 2016). Zgodnie z zasadami opisanymi w literaturze przedmiotu, najczęściej spotkania rozpoczynają się od pracy w kręgu i rundki, po której następują interaktywne ćwiczenia i zabawy terapeutyczne, omawiane z psychologicznego i psychoedukacyjnego punktu widzenia (Soroko, Jankowiak 2020).

W tym projekcie przyjęto następującą definicję socjoterapii: „Socjoterapia to grupowa forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej ukierunkowana na dzieci i młodzież, 1) z grup ryzyka 2) i/lub przejawiające zaburzenia w funkcjonowaniu psychospołecznym, która polega na intencjonalnym uruchamianiu czynników pomocowych, występujących między członkami grupy, w relacji z socjoterapeutą i w procesie grupowym, w celu:

- uaktywnienia potencjału rozwojowego (społecznego, emocjonalno-motywacyjnego, poznawczego);
- zapobiegania kształtowaniu się zaburzeń i problemów zdrowotnych;
- zmiany trajektorii rozwoju i wzmocnienia mechanizmów zdrowia i/lub osłabienia patomechanizmu utrzymującego problemy psychospołeczne (Jankowiak, Soroko 2021, s. 14).

Prowadzona analiza dotyczy oferty świetlic socjoterapeutycznych, a więc miejsc specjalnie dedykowanych socjoterapii, i ma na celu sprawdzenie, w jaki sposób komunikowane są informacje o pomocy socjoterapeutycznej na ich stronach internetowych i profilach społecznościowych (wzbogacone informacjami z rozmów telefonicznych z pracownikami/pracowniczkami), żeby porównać je ze sposobem w jaki opisywana jest w literaturze socjoterapia. Celem prowadzonych analiz jest więc skonfrontowanie definicji socjoterapii z tym, jakie informacje na temat tej formy może uzyskać osoba chcąc skorzystać z pomocy w świetlicy socjoterapeutycznej, a dokładniej w placówkach wsparcia dziennego działającego na terenie Poznania, Gdańska i Katowic. Problem badawczy brzmi następująco: *W jaki sposób placówki socjoterapeutyczne komunikują o swojej pracy i w jaki sposób koresponduje to z literaturową definicją socjoterapii?*

## Metoda

### Metody i procedura zbierania danych

Metodą zbierania danych w tym projekcie jest analiza danych zastanych (*desk research*) uzupełniona o informacje z wypowiedzi osób pracujących w badanych placówkach. Chcąc przeprowadzić analizę danych w omawianym temacie, należało dokonać wyboru źródeł, z których będą czerpane informacje (Makowska 2018) i wybrano źródła zewnętrzne. Wśród nich skupiono się na danych dostępnych w internecie (strony WWW placówek oraz, jeśli takie istniały, ich profile w serwisie Facebook; por. spis źródeł). W dalszym etapie badań w celu uzupełnienia informacji przeprowadzono także rozmowy telefoniczne z osobami pracującymi w badanych placówkach.

Poszukiwanie informacji rozpoczęto od instytucji działających w Poznaniu (listopad 2021), Gdańsku (lipiec 2022) i Katowicach (sierpień 2022). Pierwszym krokiem było opracowanie jednolitego spisu Placówek Wsparcia Dziennego, w których odbywają się zajęcia socjoterapeutyczne. W tym celu zapoznano się z wynikami, które pojawiły się w wyszukiwarce Google po wpisaniu haseł: „placówki wsparcia dziennego Poznań”, „świetlice socjoterapeutyczne Poznań”, „placówki wsparcia dziennego Gdańsk”, „świetlice socjoterapeutyczne Gdańsk”, „placówki wsparcia dziennego Katowice” oraz „świetlice socjoterapeutyczne Katowice”.

Spisy dostępne były na stronie Miasta Poznania (<https://www.poznan.pl/mim/turystyka/-,doc,1017,48287/-,96191.html>) i Biuletynu Informacji Publicznej Miasta Poznania (<https://bip.poznan.pl/public/bip/attachments.att?co=show&instance=1097&parent=86203&lang=pl&id=256241>). W Gdańsku najbardziej aktualne były dwa spisy z roku 2021, dostępne pod adresami: <http://mopr.gda.pl/wp-content/uploads/wykaz-gdanskich-placowek-wsparcia-dziennego-4.docx> oraz <https://download.cloudgdansk.pl/gdansk-pl/d/202107173367/wykaz-placowek->

-wsparcia-dziennego-2021.docx. W sieci odnaleziono także jeden spis z Katowic z roku 2017, dostępny pod adresem: <https://www.katowice.eu/Strony/Rejestr-Plac%C3%B3wek-Wsparcia-Dziennego.aspx>. Kolejno wysłano wiadomości mailowe do Urzędu Miasta Poznania, Urzędu Miasta Gdańska i Urzędu Miasta Katowice z prośbą o potwierdzenie aktualności spisów. Z Poznania i Gdańska otrzymano odpowiedzi potwierdzające aktualność danych, natomiast informacje z Urzędu Miasta w Katowicach nieco różniły się od ogólnie dostępnych (dokonano więc korekty danych).

## Metody i procedura analizy danych

Metodą analizy danych jest analiza szablonowa (*template analysis*), polegająca na przygotowaniu wstępnych szablonów (kategorii), a następnie ich weryfikowaniu i udoskonalaniu (Brooks i in. 2015).

Po sporządzeniu jednolitych spisów świetlic socjoterapeutycznych (których funkcjonowanie było potwierdzane/korygowane w wyniku korespondencji i/lub rozmów telefonicznych z osobami pracującymi w poszczególnych placówkach), stworzono szablon kodowania w formie tabel, które miały porządkować zbierane w trakcie badania informacje (zarówno ze stron internetowych, jak i z rozmów telefonicznych). Ostatecznie ustalono dwa szablony. Jeden, który służył do zbierania informacji ze stron internetowych i drugi do uporządkowania informacji spisanych na podstawie rozmów telefonicznych.

Tabela 1. Kategorie z szablonów *template analysis*

| Informacje ze stron internetowych                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | Informacje z rozmów telefonicznych                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>– nazwa placówki i organ prowadzący</li> <li>– forma</li> <li>– adres</li> <li>– dni i godziny otwarcia</li> <li>– link do strony internetowej</li> <li>– nazwa profilu na Facebook’u</li> <li>– grupa wiekowa i podział na grupy</li> <li>– opis, dla jakich dzieci i/lub młodzieży przeznaczona jest placówka</li> <li>– osoby pracujące</li> <li>– rodzaj zajęć i aktywności</li> <li>– działania socjoterapeutyczne</li> <li>– inne rozwijane umiejętności</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– nazwa placówki i organ prowadzący</li> <li>– forma</li> <li>– grupa wiekowa i podział na grupy (potwierdzenie informacji widniejącej na stronie internetowej)</li> <li>– proces grupowy</li> <li>– zajęcia socjoterapeutyczne (swobodna wypowiedź)</li> <li>– typ grupy</li> <li>– działanie placówki w czasie pandemii Covid-19</li> <li>– inne (istotne informacje podane przez rozmówcę/rozmówczynię w swobodnej wypowiedzi)</li> <li>– informacja na temat przebiegu rozmowy</li> </ul> |

## Świetlice socjoterapeutyczne w Gdańsku, Katowicach i Poznaniu

Zgodnie z najnowszą analizą statystyczną opracowaną przez GUS (Główny Urząd Statystyczny 2021), dotyczącej pomocy społecznej i opieki nad dzieckiem i rodziną, w 2020 roku w Polsce funkcjonowało 2725 placówek wsparcia dziennego (w tym 367 specjalistycznych i 237 w formie łączonej). Dane dotyczące liczby obecnie funkcjonujących placówek wsparcia dziennego ogółem w Gdańsku nie są dostępne. W najnowszym opracowaniu (Rocznik Statystyczny Województwa Pomorskiego 2021) zawarty został jedynie podział na placówki w kategorii „instytucjonalna piecza zastępcza” (dotyczące placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych) bez wyodrębnienia placówek wsparcia dziennego w formach opiekuńczej, specjalistycznej, pracy podwórkowej i łączonej. Na terenie Katowic natomiast, według danych podanych przez Urząd Miasta (dane na rok 2022), funkcjonuje aktualnie 28 Placówek Wsparcia Dziennego, wśród których 20 jest prowadzonych przez organizacje pozarządowe, a 8 przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej. Co też warto zaznaczyć w Katowicach trzy placówki stosują podział na świetlice (do których uczęszczają tylko dzieci) oraz na kluby młodzieżowe (do których uczęszcza tylko młodzież), co daje 6 osobnych placówek. Z tego powodu wiek podopiecznych czy wydzielone grupy będą wyglądać inaczej niż w placówkach, do których są przyjmowane zarówno dzieci jak i młodzież. W Poznaniu natomiast, według danych Urzędu Statystycznego (Rocznik Statystyczny Poznania 2021), w 2020 roku działało 19 placówek wsparcia dziennego (w tym 8 specjalistycznych i jedna w formie łączonej). Dane za rok 2021 nie zostały jeszcze opublikowane, dlatego podane statystyki mogą się różnić od aktualnego stanu (z lat 2021–2022). Łącznie analiza dotyczy 40 placówek, a więc wszystkich świetlic w Poznaniu, Gdańsku i Katowicach, w których prowadzona jest socjoterapia. Pozostałe placówki pracują w formie opiekuńczej lub w formie pracy podwórkowej, czyli nie mogą prowadzić socjoterapii, a takich nie brałyśmy pod uwagę w badaniu.

W każdym mieście świetlice socjoterapeutyczne zostały pogrupowane ze względu na organ/podmiot prowadzący. W Gdańsku dla 9 placówek są to: Caritas (3 placówki), Stowarzyszenia (2), Fundacje (2) oraz Towarzystwo Profilaktyki Środowiskowej (2). W Katowicach na 18 instytucji: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej (8), Caritas (4), Katolicka Fundacja Dzieciom (2), Fundacja dla Ludzi Potrzebujących Pomocy „GNIAZDO” (2) oraz Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Młodzieży „Dom Aniołów Stróżów” (2). Na podstawie analizy ustalono, iż w Poznaniu dla 13 placówek są to: Fundacje (3), Caritas (3), Stowarzyszenia (3), Polski Komitet Pomocy Społecznej (2) oraz inne (2). Najczęściej występującym organem prowadzącym dla wszystkich trzech miast jest więc Caritas, a kolejno także Fundacje oraz Stowarzyszenia.

Informacje na temat formy, w jakiej działają placówki zostały odnalezione na ich stronach WWW (w dostępnych statutach lub na podstawie opisów działań, które podejmują). W celu weryfikacji pracownicy placówek zostali poproszeni o potwierdzenie ich formy podczas rozmów telefonicznych. W Poznaniu większość placówek funkcjonuje w formie łączonej (opiekuńczo-specjalistycznej). W jednej z placówek w tym mieście osoba udzielająca odpowiedzi nie była pewna co do formy działania świetlicy. W Gdańsku większa część placówek funkcjonuje w formie specjalistycznej, przy czym jedna z nich od roku 2022/2023 nie mogła prowadzić tej formy z powodu braku zatrudnienia osób uprawnionych do prowadzenia socjoterapii. Z tego względu dane dotyczące tej placówki nie zostały uwzględnione w częściach wynikających z rozmów telefonicznych. W Katowicach wszystkie placówki biorące udział w badaniu funkcjonują w formie specjalistycznej.

## Wyniki badań

### 1. Socjoterapia jako forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej skierowana do dzieci i młodzieży

- Wiek uczestników i uczestniczek

Często informacje dotyczące wieku dzieci i młodzieży uczęszczających na zajęcia socjoterapeutyczne w badanych placówkach podawane na stronach internetowych placówek były odmienne od przekazywanych przez pracujące tam osoby podczas rozmów. Najczęściej można był to przedział między 6 a 15–18 rokiem życia. Jest on jednak dość ruchomy i mimo często ustalonego z góry podziału zdarzały się wyjątki, m.in. w sytuacji, gdy inaczej zostało wskazane przez instytucje takie jak MOPR lub gdy osoba, która już uczęszcza do świetlicy, mimo górnej granicy wieku, nie ukończyła jeszcze swojej edukacji. Najmłodsze dzieci w jednej z badanych świetlic mogą mieć nawet 2,5 roku życia, a najstarsze mogą chodzić do świetlicy do czasu ukończenia edukacji lub 21 roku życia.

### 2. Socjoterapia jako grupowa forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej

- Podział na grupy

Podział na grupy w trakcie zajęć socjoterapeutycznych w placówkach jest zróżnicowany. Najczęściej jest on dokonywany ze względu na wiek lub klasę w szkole, często dodatkowo pod uwagę brane są: poziom rozwoju społeczno-emocjonalnego, cechy osobowości czy aktualne potrzeby podopiecznych. W świetlicach najczęściej stosuje się podział na dwie grupy. Występuje także podział na trzy grupy, a w placówkach, do których uczęszcza mniej osób funkcjonuje jedna grupa. Różnice wiekowe w obrębie pojedynczej grupy są znaczne, i mogą wynosić od roku do aż 8 lat.

- Sposób pracy grupowej

Ze względu na brak lub małą ilość informacji na temat działań opisanych jako „socjoterapeutyczne” na stronach niektórych świetlic, postanowiono poprosić

osoby w nich pracujące o opisanie jak wyglądają takie zajęcia w ich placówkach. Udzielane informacje miały dotyczyć: liczby spotkań w tygodniu i czasu przeznaczonego na jedno spotkanie, liczby osób uczestniczących przypadających na jedną grupę.

- Liczba zajęć w tygodniu i czas ich trwania jest bardzo zróżnicowany i wynosi: jedną, półtorej lub dwie godziny; najczęściej odbywają się raz w tygodniu. Rzadziej organizowane są dwa spotkania na tydzień, trwające około godzinę, które w tym przypadku dają łącznie dwie godziny zajęć socjoterapeutycznych tygodniowo. Częstość tych spotkań jest jednak ruchoma, i jak zaznaczano podczas rozmów, wśród grup młodszych zajęcia mogą trwać krócej niż wśród grup starszych. Czas zajęć w danym dniu może być też uzależniony od aktualnych potrzeb grupy, jej aktywności i zaangażowania.
- Liczba osób uczestniczących w jednej grupie różni się w zależności od placówek i ogólnej liczby osób, które do nich uczęszczają. Najczęściej grupy liczą po około 10 osób. Najmniej liczna grupa wśród badanych placówek składa się z 3 osób, a najbardziej liczna 23. Zdarza się, iż grupy młodsze docelowo mają być mniej liczne od starszych, jednak ostateczna forma zależy od ogólnej liczby dzieci/młodzieży uczęszczających do placówki, a także innych przyczyn, mp. od aktualnych potrzeb i rozwoju społeczno-emocjonalnego podopiecznych.

### **3. Socjoterapia jako forma przeznaczona dla dzieci i młodzieży z grup ryzyka lub/i przejawiających zaburzenia w funkcjonowaniu psychospołecznym**

Niektóre placówki na stronach WWW i profilach Facebook zamieszczały informacje dla jakich dzieci i młodzieży są one przeznaczone, wymieniano:

- Grupy ryzyka

Socjoterapia kierowana jest do dzieci i młodzieży pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych, przejawiających trudności opiekuńczo-wychowawcze i znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej (m.in. ubogich, wielodzietnych, generujących bezrobocie, z problemem przemocy domowej, przestępczością, z problemem alkoholowym i/lub uzależnieniami). Na zajęcia zapraszane są także młode osoby pochodzące ze środowisk potrzebujących, zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym. Nieco rzadziej pojawiały się także informacje mówiące o tym, iż placówki te są przeznaczone dla dzieci i młodzieży, które doświadczają różnego typu sytuacji krzywdzenia.

- Doświadczający trudności w funkcjonowaniu psychospołecznym

Wśród informacji o grupę docelową oddziaływań pojawiały się takie, że świetlice skierowane są do osób z trudnościami w funkcjonowaniu społeczno-emocjonalnym, w relacjach społecznych, mających zaburzenia zachowania, trudności i zaległości szkolne.

- Inne

Dodatkowo z informacji na stronach wynika, że oddziaływania kierowane są także do osób zgłaszających się samodzielnie oraz chcących rozwijać i nabywać

nowe umiejętności, a także zainteresowanych rozwojem społeczno-emocjonalnym oraz do dzieci i młodzieży skierowanej do placówki np. przez pedagogów, pracowników socjalnych czy asystentów rodziny.

#### **4. Socjoterapia polega na intencjonalnym uruchamianiu czynników pomocowych występujących między członkami grupy, w relacji z socjoterapeutą i w procesie grupowym**

Każda placówka wsparcia dziennego działająca w formie specjalistycznej lub łączonej (specjalistyczno-opiekuńczej) powinna oferować swoim podopiecznym wsparcie socjoterapeutyczne. W związku z tym jednymi z ważniejszych poszukiwanych w źródłach zewnętrznych informacji były te dotyczące konkretnych działań socjoterapeutycznych. Jednak w większości badanych placówek informacja ta nie była dostępna na stronach internetowych lub była niepełna. Wśród dostępnych informacji pojawiały takie, które dotyczyły:

- tematyki zajęć: dopasowanej do wieku, potrzeb i możliwości grupy (tematy obejmują: wsparcie rozwoju emocjonalnego, tworzenie warunków do prawidłowego funkcjonowania społecznego, rozwój umiejętności społecznych, odkrywanie mocnych stron i nauka wykorzystywania ich w życiu codziennym, przepracowywanie słabych stron, wzmacnianie zasobów, nauka podejmowania decyzji i brania za nie odpowiedzialności, nauka panowania nad złością, doskonalenie umiejętności rozwiązywania konfliktów, sytuacji trudnych i umiejętności radzenia sobie ze stresem, wzmacnianie wiedzy o świecie);
- formy przeprowadzania zajęć (np. sposób doboru grupy, częstość spotkań, czas trwania, osoby prowadzące);
- cele zajęć (m.in. dostarczanie doświadczeń korekcyjnych, odreagowanie napięć emocjonalnych, nauka nowych umiejętności społecznych, form komunikacji czy konstruktywnych sposobów rozwiązywania konfliktów, a także poszerzanie horyzontów);
- aktywności podejmowanych w ramach zajęć (np. zabawy grupowe, zadania i ćwiczenia w parach, dyskusja, wymiana doświadczeń, odgrywanie i omówienie scenek);
- inne (np. dotyczące tego, iż programy socjoterapeutyczne są opracowywane na podstawie diagnoz, a w ramach wsparcia socjoterapeutycznego zapewniona jest również pomoc terapeutyczna, psychoedukacja, profilaktyka czy edukacja seksualna).

Ze względu na niewielką ilość informacji na temat aktywności „socjoterapeutycznej” na stronach niektórych świetlic, postanowiono poprosić osoby w nich pracujące o opisanie poruszanych tematów i/lub elementów socjoterapii:

- Tematy zajęć oparte są przede wszystkim na bieżących potrzebach, uczuciach, przeżyciach, problemach i sukcesach podopiecznych. Na początku zajęć uczestnicy najczęściej dzielą się przeżyciami z ostatnich dni, opisują dobre/złe doświadczenia i na tym opiera się dalsza część zajęć. Tematy, które się pojawiają



dotyczą głównie emocji, komunikacji, współpracy, profilaktyki uzależnień, a także relacji, konfliktów i ich rozwiązywania, asertywności, agresji, barier oraz problemów z higieną. Praca często opiera się też na wcześniej przygotowanych planach i scenariuszach, które są na bieżąco dostosowywane do potrzeb podopiecznych, a wszystko ma na celu rozwój kompetencji społecznych, pobudzenie ciekawości poznawczej oraz przygotowanie do wdrożenia w dorosłość.

- Metody i techniki: Zajęcia socjoterapeutyczne opierają się głównie na różnego typu metodach pracy grupowej, wśród których wymieniano elementy takie, jak: rundki, krąg, burze mózgów, dyskusje, gry i zabawy edukacyjne, projekty, prace plastyczne.
- Inne wspólne aktywności: ważnym elementem pracy socjoterapeutycznej są codzienne czynności podejmowane wspólnie w świetlicach (każda z nich może mieć wartość socjoterapeutyczną), zalicza się do nich m.in.: wspólne przygotowanie jedzenia, spożycie go i posprzątanie po posiłku, wzajemną pomoc w nauce, gry i zabawy, zajęcia dodatkowe oraz wycieczki.
- Ćwiczenia indywidualne.

Na stronach internetowych badanych świetlic można było znaleźć także informacje o innych zajęciach i aktywnościach (poza spotkaniami socjoterapeutycznymi), które odbywają się w placówkach. Wśród nich najczęściej wymieniano:

- koła zainteresowań (m.in. plastyczne, muzyczne, teatralne, taneczne, sportowe, kulinarne, komputerowe...);
- zajęcia/treningi/programy (m.in. TUS, pomoc psychologiczna i opiekuńczo-wychowawcza, arteterapia, zajęcia edukacyjne i korekcyjno-kompensacyjne, profilaktyka, terapia pedagogiczna, logopedia...);
- pomoc w nauce, nadrobianiu zaległości szkolnych, odrabianiu zadań domowych;
- organizowanie różnego typu konkursów, wyjść, wycieczek;
- rozwój zainteresowań, pasji i potencjału poprzez naukę alternatywnych form spędzania czasu wolnego.

Wymieniano także:

- dożywianie (posiłki w czasie pobytu w świetlicy);
- pomoc w sytuacjach związanych z rodziną, grupą rówieśniczą i ze szkołą;
- warsztaty;
- organizowanie czasu wolnego (m.in. czas poza terenem placówek, gry i zabawy, projekty, udział w wydarzeniach kulturalnych, wystawach i festynach, a także wspólne spędzanie wakacji i ferii).

## 5. Praca socjoterapeutyczna wykorzystuje procesy grupowe

Osoby pracujące zostały także zapytane o typ grup socjoterapeutycznych, jaki funkcjonuje w ich placówkach. Najczęściej wskazywano na grupy otwarte, rzadziej na półotwarte, a bardzo rzadko na zamknięte. Zauważono jednak, iż mimo wpisania się przez placówkę w dany typ grupy, często opisy funkcjonowania placówek wskazywałyby na inny typ. Przykładowo, część placówek o typie grup otwartych

przyjmuje nową osobę, gdy inna opuści grupę, co wskazywałoby na typ grupy półotwartej. Innym przykładem są placówki określające się jako zamknięte, które również umożliwiają przyjmowanie w trakcie roku szkolnego nowych osób (co również jest charakterystyczne dla grup półotwartych).

Osoby pracujące w świetlicach zostały zapytane czy w ich placówkach w pracy wykorzystywany jest proces grupowy. Tylko jedna placówka odpowiedziała przecząco. Zaznaczano, iż ma to miejsce we wszystkich wspólnych aktywnościach, które mają charakter grupowy, integracyjny i wspólnotowy (m.in. gry i zabawy, wycieczki, spożywanie posiłków, zajęcia dodatkowe), a nie tylko w czasie samych zajęć socjoterapeutycznych. Wyjątkiem od tego są jedynie indywidualne spotkania z psychologiem, które są typowe dla placówek wsparcia dziennego, działających w formie specjalistycznej i łączonej (specjalistyczno-opiekuńczej). Poza tym, w jednej z placówek zaznaczono, iż w wyniku pandemii COVID-19 proces grupowy wciąż jest w pierwszej fazie – grupa nadal się poznaje i przed sobą otwiera.

#### **6. Praca socjoterapeutyczna opiera się na relacji z socjoterapeutą/socjoterapeutką**

Na stronach internetowych badanych świetlic socjoterapeutycznych poszukiwano także informacji dotyczących osób (pełnionych funkcji), które w nich pracują. Najczęściej wymieniano osoby na stanowisku wychowawcy, pedagoga i socjoterapeuty. Wymieniano także psychologów, którzy w niektórych placówkach działają na osobnym stanowisku, a w innych pełnią także funkcję wychowawcy/socjoterapeuty. Wymieniano także wolontariuszy i logopedów, a w pojedynczych przypadkach: terapeutów, artterapeutów, pracowników socjalnych, polonistów, matematyków i anglistów oraz zapewnienie wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Zdarzały się też bardzo ogólne opisy, takie jak zatrudnienie „wykwalifikowanej kadry” czy „osób posiadających odpowiednie wykształcenie do pracy z dziećmi i/lub młodzieżą”.

Element relacji z socjoterapeutą/socjoterapeutką nie był wymieniany na stronach internetowych ani podczas rozmowy i opisu działań socjoterapeutycznych podejmowanych w placówce. W części dotyczącej pandemii Covid-19 rozmówcy podkreślali, że pojawiały się trudności w: utrzymaniu swobodnych interakcji; utrzymaniu regularnego kontaktu; sferze społeczno-emocjonalnej. Wtedy też utrzymanie relacji socjoterapeutów z członkami grup uznano za najwyższą wartość terapeutyczną podczas zamknięcia placówek na skutek pandemii Covid-19.

#### **7. Socjoterapia ma na celu: uaktywnienie potencjału rozwojowego (społecznego, emocjonalno-motywacyjnego, poznawczego) – cel rozwojowy; zapobieganie kształtowaniu się zaburzeń i problemów zdrowotnych – cel profilaktyczny oraz zmianę trajektorii rozwoju i wzmocnienia mechanizmów zdrowia i/lub osłabienia patomechanizmu utrzymującego problemy psychospołeczne – cel terapeutyczny/korekcyjny**

Do celów rozwojowych można zaliczyć:

- rozwój i wzmacnianie zasobów oraz umiejętności potrzebnych do funkcjonowania w rodzinie, środowisku lokalnym, placówce i w szkole;
- odkrywanie oraz rozwijanie zainteresowań, umiejętności, pasji, kompetencji i mocnych stron;
- wspieranie prawidłowego rozwoju fizycznego, społecznego, emocjonalnego, poznawczego i osobowościowego, a także usamodzielniania, wrażliwości i uzdolnień;
- pomoc w wyznaczaniu celów, motywacji, potencjału własnych możliwości i sprawczości;
- wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez kształtowanie motywacji do realizowania obowiązku szkolnego (m.in. przygotowanie do rozpoczęcia nauki i pomoc w zakończeniu z sukcesem procesu edukacji);
- spędzanie czasu w twórczy, bezpieczny i aktywny sposób;
- wyrównywanie deficytów rozwojowych i wskazywanie perspektyw.

Cele profilaktyczne natomiast obejmują:

- kształtowanie cech, umiejętności, postaw, wartości, zasad, norm, zachowań i kompetencji związanych z funkcjonowaniem społecznym;
- integracja, nawiązywanie oraz rozwój trwałych relacji i więzi emocjonalnych z bliskimi osobami, a także nabranie odwagi oraz zaufania do siebie i do innych;
- naukę radzenia sobie z emocjami, trudnymi sytuacjami, konfliktami, panowania nad złością;
- asertywność;
- pomoc w wyborze dobrej drogi życiowej i wychowywanie do pracy;
- przekazywanie podstawowych informacji o świecie i życiu codziennym oraz pokazywanie innych form spędzania czasu wolnego;
- budowanie poczucia własnej wartości i wzmocnienia wiary we własne siły;
- uczenie współpracy, samodzielności, odpowiedzialności za własne postępowanie, wybory i decyzje;
- uczenie życia w zgodzie z własnym sumieniem i wartościami (zaufanie, szacunek dla innych, bezinteresowna pomoc, wiara w siebie i swoje możliwości, pielęgnowanie przyjaźni);
- zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, akceptacji, warunków do życia społecznego, odpoczynku i nauki;
- dbanie o wysoki poziom kultury osobistej;
- kształtowanie i promowanie nawyków prozdrowotnych oraz zdrowego stylu życia;
- planowania jadłospisów, przygotowywania posiłków, gospodarowania budżetem, dbania o zdrowie i higienę osobistą (trening czystości);
- udzielanie informacji o prawach i uprawnieniach.

Do celów terapeutycznych/korekcyjnych przedstawianych przez placówki, można przede wszystkim zaliczyć:

- korygowanie zaburzeń zachowania i emocji;
  - wygaszanie zachowań i postaw niepożądanych;
  - mobilizowanie do pracy nad sobą i swoim zachowaniem;
  - przezwyciężanie własnych ograniczeń emocjonalnych i społecznych;
  - pomoc w lepszym zrozumieniu siebie, swoich problemów, trudności i potrzeb;
  - przełamywania własnych barier;
  - przystosowanie do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie;
  - łagodzenie niedostatków wychowawczych w rodzinie;
  - wsparcie w przeżywaniu trudności i w konstruktywnym rozwiązywaniu konfliktów;
  - doskonalenie umiejętności rozmowy o sobie i o swoich problemach.
- Pozostałe działania i aktywności dotyczyły:
- integracji grupy;
  - tworzenia poczucia współodpowiedzialności za placówkę i poszanowania miejsca społecznego;
  - przekazywanie tradycji i kultury oraz ich poszanowania;
  - rozwoju świadomości obywatelskiej i miłości do ojczyzny;
  - kształtowania wartości chrześcijańskich i rozwoju religijnego.

## Dyskusja

Z przeprowadzonych analiz wynika że w praktyce socjoterapia skierowana jest do osób między 6 a 15–18 rokiem życia, tak jak założono w literaturze (Jankowiak, Soroko 2021). Osoby pracujące w świetlicach zadeklarowały pracę opartą na procesie grupowym. Z informacji na stronach internetowych wynika, że cele oddziaływań dotyczą zarówno uaktywniania potencjału rozwojowego uczestniczek i uczestników grup, profilaktyki zaburzeń i problemów zdrowotnych, jak i terapii doświadczanych trudności i korekcji dezadaptacyjnych sposobów postępowania. Warto podkreślić, że w socjoterapii umiejętność odczytywania procesu grupowego oraz uwzględnianie dynamiki grupy pełnią niezwykle ważną funkcję, gdyż dzięki temu socjoterapeuta może zorientować się, co dzieje się w grupie, a potem podjąć decyzje o kierunku dalszych oddziaływań, o wyborze technik lub ćwiczeń (doświadczeń) dla grupy, a także przewidzieć możliwy wpływ proponowanych ćwiczeń i wybrać sposób ich omawiania, by realizować cele grupy i poszczególnych uczestników (Jankowiak, Soroko 2021, s. 121). Jak wynika z prowadzonych analiz w świetlicach zazwyczaj stosowany jest podział na dwie grupy i dlatego obrębie pojedynczej grupy różnica wieku uczestników może osiągać od roku do aż 8 lat. Warto pamiętać, że zwłaszcza w okresie szybkiego rozwoju człowieka grupy powinny być stosunkowo wąskie wiekowo. Można postulować łączenie w jednej

grupie: dzieci w wieku od 6 do 8 lat i od 9 do 10 lat oraz młodzieży w wieku od 11 do 13 lat, od 14 do 15 lat, od 16 do 18 lat, od 19 do 24 lat (Tryjarska 2006, s. 27). Według Makulskiego (2017) przedziały wiekowe uczestników socjoterapii powinny być stosunkowo wąskie i nie powinny przekraczać dwóch lat. Z analizy danych wynika, że w świetlicach socjoterapeutycznych zajęcia grupowe organizowane są najczęściej raz w tygodniu (rzadziej dwa razy) i trwają od godziny do dwóch godzin. W literaturze przedmiotu Renata Szczepanik i Agnieszki Jaros (2016, s. 43) uważają, że w przypadku socjoterapii optymalne jest zorganizowanie spotkań dwa razy w tygodniu, nie rzadziej niż raz na tydzień, a jedno spotkanie powinno trwać 60–90 minut. Z badań wynika, że grupy liczą po około 10 osób, choć różnice między placówkami są duże – najmniej liczna grupa składa się z 3 osób, a najliczniejsza aż z 23. Marianne i Gerald Coreyowie (2002, s. 131) uważają, że grupę nastolatków może tworzyć 6–8 osób, a dzieci w młodszym wieku szkolnym – 3 lub 4. Wydaje się, że 23-osobowe grupy są zbyt duże, i nie wszyscy na każdym spotkaniu grupowym mają szansę się wypowiedzieć (Tryjarska 2006, s. 23–24). Jak wynika z uzyskanych danych, w świetlicach socjoterapeutycznych funkcjonują zazwyczaj grupy otwarte, rzadziej półotwarte, a bardzo rzadko zamknięte. Warto podkreślić, że w literaturze przedmiotu postuluje się prowadzenie grup zamkniętych jako takich, które dają najbardziej optymalne warunki dla pogłębionej pracy terapeutycznej (Tryjarska 2006).

Wyniki analizy danych zastanych wykazały, że do świetlic socjoterapeutycznych kwalifikowane są dzieci i młodzież z grup zwiększonego ryzyka (np. rodzin dysfunkcyjnych, rodzin z problemem alkoholowym, doświadczający przemocy) oraz takie, które już mają problemy w funkcjonowaniu psychospołecznym (w relacjach społecznych, mają zaburzenia zachowania, trudności i zaległości szkolne), ale także osoby, które chcą rozwijać swoje umiejętności i są zainteresowane rozwojem społeczno-emocjonalnym. Jest to zgodne z założeniami pojawiającymi się w literaturze, że socjoterapia jest metodą pracy z dziećmi i młodzieżą, którzy narażeni są na wystąpienie zaburzeń w funkcjonowaniu psychologicznym i społecznym lub u których już one występują (lecz patomechanizm nie jest utrwalony i zazwyczaj zaburzenie nie jest diagnozowane psychiatrycznie). W literaturze przedmiotu w odniesieniu do trudności osób kwalifikowanych do socjoterapii wymieniana się głównie problemy w zachowaniu i niektóre zaburzenia emocjonalne (Jagięła 2007). Socjoterapia miałaby więc docelową grupę jak profilaktyka i psychoterapia (Jankowiak, Soroko 2021, s. 73) Oddziaływania socjoterapeutyczne dotyczą zarówno osób zdrowych, jak i potencjalnie przejawiających zaburzenia, co wymaga odwoływania się z jednej strony do modeli zdrowia, z drugiej zaś do modeli zaburzeń (Kasperek-Golimowska 2013; Jankowiak, Soroko 2021).

„Czynniki pomocowe” rozumiane jako celowe zapoczątkowywanie przez prowadzącego grupę specyficznych procesów, mają na celu wywołanie pożądaných zmian w funkcjonowaniu uczestników (Jankowiak, Soroko 2021, s. 130). Występują one między uczestnikami i uczestniczkami, w relacji z socjoterapeutą oraz

procesie grupowym (Jankowiak, Soroko 2021). Jak wynika z badań, podczas zajęć w świetlicach socjoterapeutycznych uczestnicy i uczestniczki grup mają możliwość przeżycia doświadczeń korekcyjnych, odreagowania napięć emocjonalnych, uczenia się nowych umiejętności społecznych i komunikacji interpersonalnej, a także konstruktywnych sposobów rozwiązywania konfliktów. Wiele z wymienianych procesów koresponduje z wymienianymi w literaturze dotyczącej pomocy grupowej i psychoterapii czynnikami leczącymi (por. Vinogradov, Yalom 2007; Yalom, Leszcz 2006; Corey, Corey 2002; Corey 2005), takimi jak chociażby: korektywne odtworzenie rodziny pierwotnej; rozwój umiejętności społecznych; naśladowanie; uczenie się interpersonalne; katharsis. Z badań wyłaniają się następujące aktywności podejmowane w ramach zajęć: zabawy grupowe, zadania i ćwiczenia w parach, dyskusja, wymiana doświadczeń, odgrywanie i omówienie scenek. Stosowane są więc typowe dla socjoterapii metody i techniki (Szczepanik, Jaros 2016; Jankowiak, Soroko 2017). Na stronach internetowych badanych świetlic można było znaleźć także informacje o innych zajęciach i aktywnościach inicjowanych w placówkach, takich jak: koła zainteresowań, treningi umiejętności społecznych, zajęcia edukacyjne i korekcyjno-kompensacyjne, odrabianie zadań domowych, organizowanie różnego typu konkursów, wyjścia, wycieczki, dożywianie (posiłki w czasie pobytu w świetlicy). Świetlice socjoterapeutyczne oferują zatem dużo więcej form pomocy niż tylko samą socjoterapię. Choć jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, socjoterapeuta jest centralną postacią procesu socjoterapii (Paszkiwicz 2017, s. 128), gdyż od niego zależy dbałość, by wszyscy czuli się dobrze w grupie, oraz prowadzenie zajęć w sposób celowy to element relacji z socjoterapeutą/socjoterapeutką, to nie jest on wymieniany na stronach internetowych ani podczas rozmowy i opisu działań socjoterapeutycznych podejmowanych w placówce. Wyjątek stanowił fragment rozmowy dotyczący pandemii Covid-19, gdyż rozmówcy podkreślali, że utrzymanie relacji socjoterapeutów z członkami grup uznano za najwyższą wartość terapeutyczną podczas zamknięcia placówek. Warto podkreślić, że badania prowadzone na całym świecie i w Polsce wskazywały, że w czasie pandemii dobrostan dzieci i młodzieży uległ obniżeniu i nawet młodzi ludzie z ogólnie niskim poziomem lęku, depresji i dysregulacji emocji przed pandemią mogli doświadczyć wzrostu objawów psychopatologicznych w czasie jej trwania (De France i in. 2021; Jaskulska i in. 2022a, Jaskulska i in. 2022b). Utrzymywanie relacji społecznych postrzegano jako niezwykle ważne dla utrzymania zdrowia psychicznego i dobrego samopoczucia (Jaskulska i in. 2021).

Podsumowując wyniki prowadzonych analiz, informacje na temat tego jak placówki komunikują o swojej pracy – a więc jaki jest budowany społeczny przekaz na temat realizowania socjoterapii w świetlicach socjoterapeutycznych – pokrywa się przynajmniej częściowo z tym jak definiowana jest socjoterapia w literaturze przedmiotu. Warto jednak podkreślić, że uzyskane dane wskazują, że po pierwsze socjoterapia nie jest jedyną realizowaną w świetlicach formą pomocy (i być może nie najważniejszą) oraz po drugie, nie we wszystkich placówkach

ze względu na sposób funkcjonowania grup może być realizowana pogłębiona praca terapeutyczna.

## **Abstract:** Sociotherapy in Day Care Facilities: Examining Sociotherapeutic Day Rooms in Gdańsk, Katowice and Poznań

Sociotherapy as a form of helping practice is developing intensively. Sociotherapeutic day care facility are places dedicated to conducting sociotherapeutic activities for children and youth. Therefore, the analysis aims to confront the definition of sociotherapy with what information about this form of therapy a person wishing to receive help in a sociotherapy day facility can obtain from websites, social network profiles, and telephone conversations with staff. The data collection method in this project is desk research supplemented with information from the statements of people working in the researched facilities. The method of data analysis is template analysis. The analyses concerned 40 socio-therapeutic day care facility in Gdańsk, Katowice, and Poznań. The information on how the establishments communicate about their work largely coincides with how sociotherapy is defined in the literature. The data obtained indicate, however, that sociotherapy, understood as a form of work with a small group based on a group process, is not the only form of help realized in day care facilities (and perhaps not the most important one) and that in-depth therapeutic work may not be realized in all centers due to the way work is organized.

**Key words:** sociotherapy, psychological-pedagogical support, sociotherapeutic day care facility, children and adolescents.

## **Bibliografia**

- [1] Atkinson P., Coffey A., 2004, *Analysing documentary realities*, [w:] *Qualitative Research: theory, method and practice (2nd edition)*, (red.) D. Silverman, SAGE Publications, London.
- [2] Brooks J., McCluskey S., Turley E., King N., 2015, *The Utility of Template Analysis in Qualitative Psychology Research*, „Qualitative Research in Psychology”, 12, 202–222.
- [3] Chorpita B. F., Daleiden E. L., Ebesutani C., Young J., Becker K. D., Nakamura B. J., Phillips L., Ward A., Lynch R., Trent L., Smith R. L., Okamura K., Starace N., 2011, *Evidence-Based Treatments for Children and Adolescents: An Updated Review of Indicators of Efficacy and Effectiveness*, „Clinical Psychology: Science and Practice”, 18 (2), 154–172. doi.org/10.1111/j.1468-2850.2011.01247.x.
- [4] Corey G., 2005, *Teoria i praktyka poradnictwa i psychoterapii*, przeł. K. Mazurek, Zysk i S-ka, Poznań.
- [5] Corey M. S., Corey G., 2002, *Grupy: metody grupowej pomocy psychologicznej*, przeł. S. Bulaszewski, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa.
- [6] Dragan, M., Oleksy, B., 2005). *Socjoterapia a zmiana poziomu lęku i stylów funkcjonowania w grupie*, [w:] *Diagnostyka, profilaktyka, socjoterapia w teorii i praktyce pedagogicznej*, (red.) M. Deptuła, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz:

- [7] France K. de, Hancock G. R., Stack D. M., Serbin L. A., Hollenstein T., 2022, *The mental health implications of COVID-19 for adolescents: Follow-up of a four-wave longitudinal study during the pandemic*, „American Psychologist”, 77 (1), 85–99. doi.org/10.1037/amp0000838.
- [8] Frąszczak B., 2005, *Losy wychowanków Świetlicy Terapeutycznej w Nakle nad Notecią działającej w latach 1994–2001*, [w:] *Diagnostyka, profilaktyka, socjoterapia w teorii i praktyce pedagogicznej*, (red.) M. Deptuła, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- [9] Grudziewska E. (red.), 2015, *Socjoterapia w pracy z dziećmi i młodzieżą*, Difin, Warszawa.
- [10] Jagieła J., 2007, *Socjoterapia w szkole. Krótki poradnik psychologiczny*, Rubikon Wydawnictwo, Kraków.
- [11] Jankowiak B., Soroko E., 2021, *Socjoterapia młodzieży. Studium psychologiczno-pedagogiczne*, PWN, Warszawa.
- [12] Jaskulska S., Jankowiak B. A., Marciniak M., Klichowski M., 2021, *Edukacja zdalna w czasie pandemii COVID-19 w doświadczeniach uczniów i uczennic: ocena relacji szkolnych i jej uwarunkowania*, „Wychowanie w Rodzinie”, 24, 133–146. doi.org/10.34616/www.2021.1.133.146.
- [13] Jaskulska S., Jankowiak B., Marciniak M., Klichowski M., 2022a, *Assessment of Physical Well-Being and Leisure Time of Polish Students during the COVID-19 Outbreak*, „International Journal of Environmental Research and Public Health”, 19, 8358. doi.org/10.3390/ijerph19148358.
- [14] Jaskulska S., Jankowiak B., Marciniak M., Klichowski M., 2022b, *Edukacja zdalna w czasie pandemii COVID-19 w doświadczeniach polskich uczniów i uczennic – postrzeganie możliwości uzyskania pomocy w szkole*, „Horyzonty Wychowania”, 21 (57), 119–130. doi.org/10.35765/hw.2022.57.12
- [15] Kasperek-Golimowska E., 2013, *Socjoterapia a zdrowie*, [w:] *Socjoterapia jako forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Teoria i praktyka*, (red.) B. Jankowiak, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- [16] King N., Brooks J., Tabari S., 2018, *Template Analysis in Business and Management Research*, „Qualitative Methodologies in Organization Studies: Methods and Possibilities”, 2, 179–206.
- [17] Makowska M., 2018, *Analiza danych zastanych. Przewodnik dla studentów*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- [18] Makulski M., 2017, *Terapeutyczne aspekty pracy z zaburzeniami zachowania u adolescentów. Podejście psychodynamiczne*, [w:] *Młodzież między ochroną a ryzykiem. Wspieranie rozwoju oraz pomoc psychologiczno-pedagogiczna dla adolescentów i adolescentek*, (red.) B. Jankowiak, A. Matysiak-Błaszczuk, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- [19] Paszkiewicz A., 2017, *Skuteczna praca z wychowankiem niedostosowanym społecznie w grupie socjoterapeutycznej*, Difin, Warszawa.
- [20] Soroko E., Jankowiak B., 2020, *Shaping social and psychological competencies or intervening in a crisis? Sociotherapists' experiences of helping adolescents in Poland*, „International Journal for the Advancement of Counselling”. doi.org/10.1007/s10447-020-09405-x.
- [21] Szczepanik R., Jaros A., 2016, *Techniki socjoterapeutyczne w pracy z dzieckiem agresywnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.



- [22] Tryjarska B., 2006, *Psychoterapia grupowa*, [w:] *Psychoterapia. Podręcznik akademicki*, (red.) L. Grzesiuk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [23] Vinogradov S., Yalom I., 2007, *Psychoterapia grupowa. Krótki przewodnik dla terapeutów*, przeł. A. Tanalska-Dulęba, Instytut Psychologii Zdrowia PTP, Warszawa.
- [24] Yalom I., Leszcz M., 2006, *Psychoterapia grupowa. Teoria i praktyka*, przeł. R. Andruszko, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- [25] Youngstrom E. A., Van Meter A., Frazier T. W., Hunsley J., Prinstein M. J., Ong M.-L., Youngstrom J. K., 2017, *Evidence-Based Assessment as an Integrative Model for Applying Psychological Science to Guide the Voyage of Treatment*, „Clinical Psychology: Science and Practice”, 24 (4), 331–363. doi.org/10.1111/cpsp.12207
- [26] Zając M., 2019, *Socjoterapia*, [w:] *Zaburzenia psychiczne i rozwojowe u dzieci a szkolna rzeczywistość*, (red.) M. Jerzak, PWN, Warszawa.

## Netografia

- [26] Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Poznania. Poznański Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2017–2020, <https://bip.poznan.pl/public/bip/attachments.att?co=show&instance=1097&parent=86203&lang=pl&id=256241> (dostęp: 08.11.2021).
- [27] Brooks J., King N., 2012, Qualitative psychology in the real world: The utility of template analysis. 2012 British Psychological Society Annual Conference, 18th–20th April 2012, London, UK (Unpublished), <https://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/13656/>.
- [28] Główny Urząd Statystyczny (2021). Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2020 r., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/pomoc-spoeczna-i-opieka-nad-dzieckiem-i-rodzina-w-2020-roku,10,12.html> (dostęp: 08.11.2021).
- [29] Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Gdańsku. Wykaz gdańskich placówek wsparcia dziennego, <http://mopr.gda.pl/wp-content/uploads/wykaz-gdanskich-placowek-wsparcia-dziennego-4.docx> (dostęp: 13.07.2022).
- [30] Urząd Miasta Katowice. Rejestr Placówek Wsparcia Dziennego, <https://www.katowice.eu/Strony/Rejestr-Plac%C3%B3wek-Wsparcia-Dziennego.aspx> (dostęp: 22.08.2022).
- [31] Urząd Miasta Poznania. Placówki Wsparcia Dziennego, <https://www.poznan.pl/mim/turystyka/-.doc,1017,48287/-.96191.html> (dostęp: 08.11.2021).
- [32] Urząd Statystyczny w Gdańsku (2021). Rocznik Statystyczny Województwa Pomorskiego, <https://gdansk.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-wojewodztwa-pomorskiego-2021,4,22.html> (dostęp: 13.07.2022).
- [33] Urząd Statystyczny w Poznaniu (2021). Rocznik Statystyczny Poznania, <https://poznan.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-poznania-2021,3,11.html> (dostęp: 08.11.2021).
- [34] Wykaz placówek wsparcia dziennego, które uzyskały zezwolenie prezydenta Miasta Gdańska na prowadzenie działalności (2021), <https://download.cloudgdansk.pl/gdansk-pl/d/202107173367/wykaz-placowek-wsparcia-dziennego-2021.docx> (dostęp: 13.07.2022).

Aktualny wykaz katowickich placówek wsparcia dziennego został wysłany drogą mailową (nie jest publicznie dostępny na stronach internetowych).

### **Strony WWW i profile Facebook placówek z Poznania**

<https://motylarnia.org/index.php/osrodek/> [dostęp: 11.11.2021]  
<https://www.facebook.com/Motylarnia.Osrodek/> [dostęp: 11.11.2021]  
<https://poradniazyciarodzinnego.pl/swietlica-socjoterapeutyczna-barwna-poznan---jezyce> [dostęp: 11.11.2021]  
<https://www.facebook.com/%C5%9Awietlica-Socjoterapeutyczna-Barwna-1011064979104267/> [dostęp: 11.11.2021]  
<https://uskrzydleni.com/> [dostęp: 11.11.2021]  
<https://www.facebook.com/naszanibylandia/> [dostęp: 11.11.2021]  
<https://caritaspozn.pl/placowki/oratorium-tecza> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://caritaspozn.pl/placowki/oratorium-metanoia> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.facebook.com/Oratorium-T%C4%99cza-Oratorium-Metanoia-1546358372249099> [dostęp: 16.11.2021]  
<http://stowarzyszenie-amici.pl/> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.facebook.com/stowarzyszenieamici> [dostęp: 16.11.2021]  
<http://www.razemnaglownej.org/projekty/nasza-swietlica/> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.facebook.com/Stowarzyszenie-Razem-na-G%C5%82%C3%B3wnej-267499663294749/> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.pogotowiespoleczne.org.pl/index.php/swietlica-borowki> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.facebook.com/%C5%9Awietlica-Socjoterapeutyczna-Bor%C3%B3wki-103205791481285/> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.pkps-poznan.org.pl/node/53> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.facebook.com/%C5%9Awietlica-Socjoterapeutyczna-P%C5%82omy-czek-577881575668042/> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.pkps-poznan.org.pl/node/52> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.facebook.com/ewa.rzepka.3551> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.parafiamaryi.pl/nasza-parafia/grupy-duszpasterskie/183-swietlica-socjoterapeutyczna-marianki> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.facebook.com/%C5%9Awietlica-socjoterapeutyczna-Marianki-1413858082244704/> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.centrumklub.pl/> [dostęp: 16.11.2021]  
<https://www.facebook.com/centrumwspieraniarozwojudzieciimlodziezy/> [dostęp: 16.11.2021]

### **Strony WWW i profile Facebook placówek z Gdańska**

<https://www.caritas.gda.pl/placowki-cag/placowka-wsparcia-dziennego-swietlica-pod-kasztanem/> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://www.facebook.com/swietlica.podkasztanem> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://www.caritas.gda.pl/placowki-cag/swietlica-sloneczne-wzgorze/> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://www.facebook.com/Swietlica.slonecznewzgorze> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://www.caritas.gda.pl/placowki-cag/centrum-wsparcia-dla-dzieci-i-mlodziezy-im-bl-piotra-jerzego-frassatiego/> [dostęp: 13.01.2023]  
<http://promyknadziei.pl/index.php/nasza-dzialalnosc/swietlica-promyk-nadziei/> [dostęp: 13.01.2023]

<https://www.facebook.com/GdanskieStowarzyszeniePromykNadziei> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://wsparciewgdansku.pl/item/ognisko-wychowawcze-nowy-port-stowarzyszenie-nowy-port-im-kazimierza-lisieckiego-dziadka/> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://www.facebook.com/OgniskoWychowawczeNowyPort> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://gfs.pl/> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://www.facebook.com/GoscinnaPrzystan/> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://fundacjadlarodziny.pl/placowki/> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://mrowisko.org.pl/glanik/> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://www.facebook.com/MrowiskoGlanik> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://mrowisko.org.pl/centrum-reduta/> [dostęp: 13.01.2023]  
<https://www.facebook.com/reduta.centrum> [dostęp: 13.01.2023]

### **Strony WWW i profile Facebook placówek z Katowic**

<https://www.mops.katowice.pl/node/2572> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://www.mops.katowice.pl/node/2573> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://www.facebook.com/swietlica.szopienice.7> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://www.facebook.com/swietlica.specjalistyczna.3> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://www.facebook.com/swiat.walusi> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100063998866392> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://osj.caritas.pl/pl/nasze-placowki/swietlica-srodowiskowa-sw-jacka/> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://osj.caritas.pl/pl/nasze-placowki/swietlica-srodowskiwa-sw-agaty/> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://osj.caritas.pl/pl/nasze-placowki/swietlica-srodowiskowa-sw-brata-alberta/> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://osj.caritas.pl/pl/nasze-placowki/swietlica-srodowskowa-sw-barbary/> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://www.facebook.com/osj.caritas> [dostęp: 17.11.2022]  
<https://www.kfd.katowice.pl/swietlica.html> [dostęp: 21.11.2022]  
<https://www.kfd.katowice.pl/klub.html> [dostęp: 21.11.2022]  
<https://www.facebook.com/kfd.katowice> [dostęp: 21.11.2022]  
<https://www.fundacja-gniazdo.org/index.php?id=swietlica> [dostęp: 21.11.2022]  
<https://www.fundacja-gniazdo.org/index.php?id=klub> [dostęp: 21.11.2022]  
<https://www.facebook.com/FundacjaGniazdo> [dostęp: 21.11.2022]  
<https://anioly24.pl/placowki/katowice-zaleze/> [dostęp: 21.11.2022]  
<https://www.facebook.com/DomAniolowStrozow> [dostęp: 21.11.2022].